

zarac opisuje sudbinu Slavonaca koji napuštaju zemlju i odlaze u druge službe.

Djelovanje Sveučilišta u Zagrebu i Jug. Akademije ipak je ostavljalo svoje duboke tragove na cjelokupnu kulturu. Pojava Antuna Radića vrlo je značajna, jer je posebno želio skrenuti pažnju na otkrivanje vlastite hrvatske kulture, a ne toliko biti pod utjecajem drugih kultura i naroda. To je potaklo stvaranje istinske hrvatske umjetnosti i književnosti. Voden tim idejama Franjo Kuhač objelodanjuje veliku zbirku popijevaka pod naslovom *Južnoslavenske narodne popievke*. Jugoslavenska akademija u Zagrebu od 1896. godine također počinje objavljivati *Zbornik za narodni život i običaje*. Zagreb tako postaje uistinu središte hrvatske kulture. Uz časopise koji izlaze u Hrvatskoj u to vrijeme primjećuje se utjecaj europske umjetničko-filozofske misli, kao primjerice francuski simbolizam i dekadentizam, misli povratnika katolicizmu, analitički psihologizam sa sjevera, ničeanski individualizam, duhovnost Dostojevskog te Tolstojev protest protiv duhovnih strujanja.⁶ U tim okolnostima prije spomenuti časopis za crkvenu glazbu *Sv. Cecilija* vrlo mukotrpno, utire put ali ipak uspijeva izlaziti od 1877.-1878., 1883-1884. godine. U prvom razdoblju svoga izlaženja *Sv. Cecilija* ne postiže posebnu popularnost, dapače od 600 župa koliko ih je bilo u ondašnjoj Hrvatskoj i Slavoniji pretplatilo se na časopis svega 139, ali su u taj broj uključeni i učitelji, tako da je još manje župa. Josip Andreis smatra da su pomanjkanje realnog gledanja na stvarnost od strane uredništva uzroci nepopularnosti časopisa *Sv. Cecilije*.⁷ Dok u Hrvatskoj cecilijanski pokret teško zaživljava u Njemačkoj je cecilijanski pokret sve popularniji i 1888. godine imati će 16000 članova i oko 3000 zborova vrlo dobro uvježbanih, a također i osam časopisa o svetoj glazbi koji podržavaju ideje cecilijanske obnove.⁸

Godine 1879. papa Leon XIII. objavljuje encikliku pod imenom *Aeterni Patris Sapientia* koja se smatra *magna charta* za cjelokupnu kulturnu obnovu Crkve.

(Nastavlja se)

BILJEŠKE:

¹ R. DALMONE, *Franz Liszt. La vita, l'opera, i testi musicali*, Milano, 1983, str. 175.

² R. DALMONE, *Franz Liszt. La vita, l'opera, i testi musicali*, Milano, 1983, str. 175.

³ R. FELICE, *Sentieri della musica sacra, dall'Ottocento al Concilio Vaticano II.*, Dokumentazione su ideologie e prassi, Roma, 1996, str. 497.

⁴ *Isto*, str. 182.

⁵ *Isto*, str. 183.

⁶ *Isto*, str. 183.

⁷ Usp. J. SOLDI, *Hrvatska u razdoblju od 1877. Do 1977.*, u: *Sv. Cecilija XLVIII* (1978), br. 2-3, Zagreb, str. 43-49.

⁸ Usp. J. ANDREIS, *Sv. Cecilija u prvom razdoblju svog izlaženja (1877-1884)*, u: *Sv. Cecilija XLVIII* (1978), br. 2-3, Zagreb, str. 43-49.

⁹ Usp. *La Civiltà Cattolica XIII* (1888.), Napoli-Roma-Firenze, vol. 10, fasc. 910, str. 474.

Bachova godina (U povodu 250. obljetnice smrti)

J.S.Bach, orguljaš

Mario Perestegi, Zagreb
Stručni članak

(I. nastavak)

"Umjetnik je rođeni protivnik smrti i prolaznosti. Njegov cilj nije slava, već nešto veće: besmrtnost, pri čemu je slava samo nešto slučajno."

Thomas Mann

Riječi Thomasa Manna u potpunosti vrijede za skromnoga orguljaša Johanna Sebastiana Bacha. Svoju genijalnost na orguljama, u svakom smislu, pripisivao je jedino i samo upornosti i marljivosti. Poslu orguljaša bio je do krajnosti predan redovito je orguljao na misnim slavljima, vjenčanjima i posmrtnim misama i to u crkvama u Lünenburgu, Arnstatu, Mühlhausenu, Weimaru i Leipzigu te u mnogim drugim crkvama diljem Njemačke, nikada ne prešavši njezine današnje granice. Na mladoga Bacha najveći su utjecaj izvršila dva orguljaša radi kojih je pješačio i više stotina kilometara ne bi li ih čuo, učio od njih i divio im se. Bio je to stari orguljaš u crkvi Svete Katarine u Hamburgu Johann Reinken i orguljaš crkve Sv. Marije u Lübecku D. Buxtehude. Bach je za svake svoje orgulje brinuo, održavao ih i dopunjavao. Johann Sebastian, kao i svi ostali glazbenici njegova doba, bio je vrlo prisno vezan za orgulje. Anton Rubinstein je rekao "kako mi sada mislimo orkestralno, tako su onda (u Bachovo vrijeme) mislili orguljski"¹.

O samom sviranju J.S.Bacha pisali su mnogi. Kroničar i prvi Bachov biograf Johann Nicolaus Forkel o majstoru 1802. godine piše sljedeće: "Svirao je, govore, s velikom lakoćom i neznatnim micanjem prstiju. Pomicanje prstiju skoro se nije moglo opaziti. Gibali su se samo prsti, ruka je i kod najzahtjevnijih tehničkih fragmenata ostajala mirna, a dlan je zadržavao zaobljen oblik. Prsti se skoro i nisu odvajali od tipaka. Kada je svirao triler, u pokretu su bila samo dva prsta dok su drugi potpuno mirovali. Za vrijeme sviranja svi su ostali dijelovi tijela bili potpuno mirni, čak i kod najvećih skokova u pedalu. Stalnom i marljivom vježbom svi su mu prsti postali jednako snažni i upotrebljivi, tako je mogao s najvećom lakoćom izvoditi akorde, pasaže i duple trilere"².

Johann Adolph Scheibe u svom svesku *Sviranje na orguljama J.S.Bacha* iz godine 1737. piše svoja zapažanja: "Toga velikog čovjeka slušao sam u raznim prigodama. Pred njegovom savršenošću svatko se

mogao posramiti, njegovu vještinu pri sviranju nije bilo moguće dostići. Njegovi prsti i noge bili su potpuno usklađeni i kod najvećih skokova nije se dogodio niti jedan pogrešan ton, ni pri najbržim pokretima nogu nije pomaknuo svoje tijelo. S nogama je na pedalu izvodio takove pasaže kakve bi i spretni pijanisti (čambalisti) teško izvodili prstima. Fraziranje je s manuala najstrože prenosio na pedal"³.

Ernest Ludwig **Gerber** nam u svojem *Povijesno-biografskom leksikonu glazbenih umjetnika* (I.sv 1790, II.sv. 1792) daje sljedeće podatke: "Na pedalu su Njegove noge mogle ponoviti svaku temu i svaki postupak koji je prethodno odsvirao rukama. Izostati ili biti nečist nije smio biti niti jedan predložak, mordent ili praler. Nogama je istovremeno izvodio duple trilere koje neki nisu mogli izvoditi niti rukama, a da se tijelo pritom ni najmanje ne pomiče"⁴.

J.N.Forkel u biografiji o J.S.Bachu i o njegovom načinu registriranja piše: "Registrirao je na vrlo neuobičajen način da su se neki tadašnji orguljaši zgrozili slušajući njegove zvučne kombinacije i vidjevši ga kako registrira. Bili su uvjereni da takove kombinacije registara ne bi dobro zvučale, bili su začuđeni kada su primijetili da orgulje baš s tim registarskim kombinacijama najbolje zvuče i dobile su nešto novo što sa njihovim načinom registriranja nije bilo moguće. Kada bi majstor sjeo za orgulje u slobodno vrijeme, mimo bogoslužja, izabrao je temu koju je proveo u svim orguljaškim oblicima u kojima je bio konstantno prisutan njezin materijal, i tada je svirao neprekidno dva ili tri sata, pred uvijek zainteresiranim auditorijem kojega su činili utjecajni ljudi i glazbenici određenoga mjesta kao i prijatelji i učenici. Najprije je temu upotrijebio za fugu koju je odsvirao sa punim orguljama, nakon toga se pojavila njegova umjetnost registriranja u troglasju i četveroglasju, normalno, na istu temu. Kasnije je slijedio koral i njegova je melodija opet bila ista tema koja je nastupala u različitim glasovima uz različiti način izvođenja. Konačno je slijedio zaključak s fugom opet na punim orguljama, koja je bila zasnovana na obradi prve teme ili je njoj bila dodana još i druga ili čak i treća tema"⁵.

Eisenach - Lüneburg

Prve orgulje koje je mladi Johann Sebastian Bach upoznao i uz koje je provodio vrijeme nesumnjivo su orgulje u njegovu rodnom gradu Eisenachu. Za Eisenach nove je orgulje postavio majstor Georg Christoph **Sterzing**, a gradnja instrumenta trajala je od 1696. do 1707. godine. Kada su bile dovršene, te su orgulje bile najveće u Tiringiji i sigurno su privlačile veliku pozornost, ne samo Johanna Sebastiana, nego i ostalih orguljaša toga vremena.

U vremenu kada je Bach kao učenik boravio u Lünenburgu (1700. - 1702.) grad je imao nekoliko malih i ne baš privlačnih orgulja. U crkvi Sv. Mihaela, gdje je Bach pjevao u zboru, orgulje su bile stare i u veoma lošem stanju. Između 1705. i 1708. godine postavljen je nov instrument. U crkvi Sv. Ivana, gdje je radio poznati orguljaš Georg Böhm, koji je ostavljao snažan dojam na mladoga Bacha, bile su stare orgulje iz sredine 16. stoljeća, također u vrlo lošem stanju i već pomalo zastarjele. U pedalu su imale jedan 16' registar, dok su se ostali registri mogli spojiti s manuala. "Godine 1710. orguljaš G. **Böhm** potužio se crkvenim vlastima na instrument koji je imao 27 registara, a moglo ih se koristiti samo osamnaest. Crkveni odbornici su ga poslušali i 1714. godine i odlučili su popraviti dotrajale orgulje. Rad na starom instrumentu bio je povjeren majstoru Mattiasu **Dropau** koji je orgulje proširio, dodavši im nove pedalne registre i popravivši dotrajali mehanizam. Za boravka u Lünenburgu Bach je često odlazio pješke u Hamburg, kako bi slušao orguljaša crkve Sv. Katarine J. A. Reinkena i uživao je u velikim i znamenitim orguljama"⁶. "Govori se da je Bach hvalio orgulje crkve Sv. Katarine. Posebno su ga se dojmili raznovrsni, točno izgovarajući, jezičnjaci i dva 32' registra u pedalu. Velike orgulje u crkvi Sv. Katarine sagradio je orguljar Hans Stellwagen 1543. godine, a imale su 43 registra. Godine 1670., u vrijeme dok je na njima svirao orguljaš **Reinken**, povećane su s dva 32' registra u pedalu"⁷.

Arnstadt

Godine 1703. osamnaestogodišnji je Bach došao u arnstadtsku crkvu Sv. Bonifacija isprobati nove orgulje koje je između 1701. i 1703. godine sagradio majstor Johann Freidrich Wender iz Mühlhausena. Čim su ga čuli, ponudili su mu mjesto orguljaša na koje je stupio 9. kolovoza 1703. godine.

Navedena dispozicija orgulja nalazi se u ugovoru o gradnji sastavljenom 17. listopada 1699. godine. Pred nama se nalazi, za ono doba, vrlo moderna dispozicija, sastavljena 17. listopada 1699. godine.

I Oberwerk (C,D-c³)

1. Prinzipal 8'
2. Viola di Gamba 8'
3. Grossgedackt 8'
4. Quintadena 8'
5. Gemshorn 8'
6. Offene Quinte 5 1/3'
7. Oktave 4'
8. Mixtur IV
9. Cymbel II
10. Trompete 8'

II Brustpositiv (C,D-c³)

11. Stillgedackt 8'
12. Prinzipal 4'
13. Spitzflöte 4'
14. Nachthorn 4'
15. Quinte 2 2/3'
16. Sesquialtera II
17. Mixtur III

Pedal (C,D-c')

18. Subbas 16'
19. Prinzipalbass 8'
20. Posaune 16'
21. Cornett 2'

U Oberwerku se odmah zamjećuje veliki broj 8' registara raznih karakteristika i boja. Prema broju tih registara Oberwerk ima izuzetno malo registara ostalih stopa; nema 16' registar premda se može pretpostaviti da je možda Quintadena 8' trebala biti 16' registar, samo je jedan četverostopni registar, na istom manualu, i to principalnog karaktera, dok dvostopnog registra uopće nema niti na prvome manualu, kao ni na Brustpozitivu. Na orguljama je mnoštvo mikstura, što je davalo orguljama veliku svijetlost prilikom sviranja u plenu. Boju prvog manuala dopunjuje izrazito jak jezičnjak Trompeta 8' i vrlo zanimljiva Quinta 5 1/3'.

Za drugi manual (Brustpozitiv) karakteristična je tipična barokna dispozicija s iznimkom dvostopnog registra. Sve kombinacije registara toga manuala grade se na jedinom osamstopnom registru Stillgedacktu 8'. Brustpozitiv bi se mogao shvatiti i kao solo manual. Naime, ondje je registar Quinte 2 2/3', zatim Sesquialtera II te Kornet koji možemo sami sastaviti spojivši registre Stillgedackt 8', Prinzipal 4' i Sesquialteru II.

Pedal se može podičiti bogatom paletom registara različitih boja: poklopljenica - Subbas 16', principal - Prinzipalbass 8', jezičnjak - Posaune 16' i neizostavni pedalni registar, u doba baroka, Cornett 2'.

Da bi slušao velikog **Buxtehudea** Bach se u listopadu 1705. godine uputio u Lübeck. U tom gradu je sigurno htio upoznati sjevernonjemačku tradiciju gradnje orgulja i čuti poznatog danskog orguljaša. Za sjevernonjemačku kulturu karakteristične su velike orgulje i virtuozan pristup pedalnoj klavijaturi.

U crkvi Svete Marije u Lübecku nalazila su se dva instrumenta. Velike su orgulje bile djelo Bartolda Heringa iz 1518. godine s 32 registra smještena na dva manuala i pedalu. Kroz 16. i 17. stoljeće taj je instrument bio više puta dograđivan i povećavan, a u vrijeme kada je Bach boravio u Lübecku on je vjerojatno imao 46 registara smještenih na tri manuala i pedal. Orguljaš crkve Sv. Marije D. Buxtehude više je puta upozoravao crkvene oce na dotrajalost velikog instrumenta, tako da je vjerojatno Bach boraveći u Lübecku slušao manje kapelne orgulje, takozvani Totentanzorgel. Te su orgulje sagrađene daleke 1477. godine. Prvo povećanje doživjele su 1558. godine kada ih je proširio majstor Jakob Scherer, a drugo 1622. godine. Majstor je bio Henning

Kröeger. Imale su tri manuala i pedal, a dičile su se s 39 vrlo lijepih registara.

Dispozicija velikih orgulja u crkvi Sv. Marije u Lübecku

<i>Rückpositiv</i>	<i>Hauptwerk</i>
1. Prinzipal 16'	13. Bordun 16'
2. Quintadena 16'	14. Prinzipal 8'
3. Oktav 8'	15. Quintadena 8'
4. Spitzflöte 8'	16. Blockflöte 8'
5. Oktav 4'	17. Bärpfeife 8'
6. Hohlpipeife 4'	18. Oktav 4'
7. Nasat 3'	19. Hohlflöte 4'
8. Rauschquinte II	20. Speiflöte 2'
9. Mixtur X	21. Sesquialtera II
10. Scharf IV	22. Mixtur V
11. Trompete 8'	23. Scharf IV-V
12. Zink 8'	24. Dulcian 16'
	25. Trechterregal 8'
	26. Vox humana 8'

<i>Brustwerk</i>	<i>Pedal</i>
27. Prinzipal 8'	39. Prinzipal 32'
28. Gedackt 8'	40. Prinzipal 16'
29. Oktav 4'	41. Subbas 16'
30. Hohlflöte 4'	42. Nachthorn 2'
31. Feldpipeife 2'	43. Dulcian 16'
32. Gemshorn 2'	44. Trompete 8'
33. Sifflet 1'	45. Krumhorn 8'
34. Sesquialtera II	46. Kornett II
35. Mixtur VIII	
36. Cymbel II	
37. Krumhorn 8'	
38. Regal 8'	

Karakteristika tih orgulja je velik broj različitih registara, među kojima dominiraju velike miksture (RP: Mixtura X, Scharf IV, HW: Mixtur V, Scharf IV-V, BW: Mixtura VIII) i deset jezičnjaka. Samo možemo zamisliti snagu tog instrumenta u plenu, no zamjetno je da orgulje nemaju Principal 2' već samo Flaute 2', što bi trebalo imati na umu prigodom interpretacija Buxtehudeove literature. Još jedna karakteristika toga instrumenta je da nema niti jedan usko menzurirani registar. Orgulje imaju u manualima čak tri 16' registra i za postizanje ravnoteže u zvuku između manuala i pedala u pedalu se nalazi Principal 32'.

Na tim se orguljama najviše ipak ističe veliki "ledni pozitiv" koji ima dva šesnaeststopna registra, principalni kor (bez 2'), dvije velike miksture i dva jezičnjaka te dvije flaute (8' i 4'). Danas je malo orgulja koje se mogu pohvaliti takvim lednim pozitivom.

Dispozicija kapelnih orgulja *Totentanz* u crkvi Sv. Marije u Lübecku

*Rückpositiv*Dogradio J.Scherer
1475-1477

1. Prinzipal 8'
2. Oktave 4'
3. Scharff VI-VIII
4. Quintatön 8'
5. Rohrflöte 8'
6. Rohrflöte 4'
7. Sesquialtera II
8. Siffelöte 1 1/3'
9. Dulzian 16'
10. Trechtereal 8'

*Brustwerk*Dogradio H.Kröger
1477, 1622

20. Gedackt 8'
21. Quintadena 4'
22. Hohlflöte 2'
23. Quint 1 1/3'
24. Scharff IV
25. Krummhorn 8'
26. Schalmay 4'

*Hauptwerk*Gradio J.Stephani
1621-1622

11. Quintadena 16'
12. Prinzipal 8'
13. Oktave 4'
14. Mixture VIII-X
15. Quintade 16'
16. Spitzflöte 8'
17. Nasat 2 2/3'
18. Rauschpfeife II
19. Trompete 8'

Pedal

1557-1558

27. Prinzipal 16'
28. Oktave 8'
29. Oktave 4'
30. Oktave 2'
31. Mixture IV
32. Zimbel II
33. Subbass 16'
34. Gedackt 8'
35. Quintaton 4'
36. Posaune 16'
37. Trompet 8'
38. Schalmay 4'
39. Kornett 2'

Dispozicija manjih kapelnih orgulja otkriva još jedan velebni instrument u kojem ponovno dominiraju velike miksture i velik broj jezičnjaka (9). Na ovim orguljama susrećemo i Principal 2' u pedalu, dok se na sva tri manuala nalazi samo jedan dvostopni registar (BW: Hohlflöte 2'). Ni te orgulje nemaju usko menzurirane registre, već se sastoje uglavnom od principala i flauta.

Dispozicije velikih orgulja u crkvi Svete Marije otkrivaju dva velika i impozantna instrumenta. Sada je vrlo jednostavno shvatiti radi čega je Bach pješačio 300 kilometara, a kada još imamo na umu da ga je tamo čekao veliki orguljaš D. Buxtehude, onda nam je jasno zašto je Bach u Lübecku ostao i četiri puta dulje nego što je mislio.

Mühlhausen

Dana 15. kolovoza 1707. Bach je po odlasku iz Arnstsda imenovan za orguljaša u crkvi Sv. Blaža u Mühlhausenu. Pola godine kasnije, 21. veljače 1708. godine, predlaže temeljitu obnovu i proširenje orgulja. U dokumentu koji sadrži 11 točaka među ostalim predlaže: "...da se u pedalu doda 32' registar i poboljša

intonacija Pozaune 16', da se u manualu zamijene tri registra te da se instrument poveća prsnim pozitivom (Brustwerk) za koji je sam napisao dispoziciju".⁸ Bachov prijedlog bio je prihvaćen, a posao na instrumentu povjeren je majstoru Johannu Friedrichu Wenderu. Orgulje su bile dovršene 1709. godine, no Bach to nije dočekao jer je 26. lipnja 1708. godine razriješen dužnosti na vlastiti zahtjev.

Dispozicija orgulja Sv. Blaža u Mühlhausenu prije i poslije obnove i povećanja.

stara dispozicija

Bachova dispozicija

Oberwerk (C,D-d²)

1. Quintadena 16'
2. Prinzipal 8'
3. Gemshorn 8'
4. Octava 4'
5. Gedackt 4'
6. Quinta 2 2/3'
7. Sesquialtera II
8. Octava 2'
9. Mixtur IV
10. Cymbel II
11. Trompete 8'

Viola da Gamba 8'

Nasat 2 2/3'

Fagot 16'

Rückpositiv (C,D-d²)

12. Quintadena 8'
13. Gedackt 8'
14. Prinzipal 4'
15. Salicional 4'
16. Oktava 2'
17. Spitzflöte 2'
18. Quintflöte 1 1/3'
19. Sesquialtera II
20. Cymbel III

Brustwerk

- 21.
- 22.
- 23.
- 24.
- 25.
- 26.
- 27.

Stillgedackt (Holz) 8'
Flöte 4'
Quinte 2 2/3'
Prinzipal 2'
Terz 1 3/5'
Mixtur III
Schalmay 8'

Pedal (C,D-d¹)

- 28.
29. Prinzipal 16'
30. Subbass 16'
31. Octava 8'
32. Octava 4'
33. Kornett 2'
34. Rohrflöte 1'
35. Mixtur IV
36. Posaune 16'
37. Trompete 8'

Untersatz 32'

Orgulje su imale veze I/II, III/II, II/ped i tremulant za sva tri manuala. Novi Untersatz 32' i bolje intonirana Pozauna 16' u pedalu otkrivaju Bacha kao velikoga zvukovnog idealista. Bachova posebna ljubav prema 32' registrima bila je jasno izražena i u ocjeni Reinkenovih orgulja u Hamburgu. Često se 32' registar može naći i u vrlo malim orguljama na kojima je Bach svirao.

Bach se odrekao Trompete 8' u korist Fagota 16' koji mu je služio za pratnju crkvenoga pjevanja, gdje je basovu dionicu izvodio solo na Fagotu 16', a akorde na drugom manualu. "Takvu praksu opisao je 1727. godine berlinski orguljaš Johann Fridrich Walter".⁹ Odričući se Trompete 8' otpada i svaka mogućnost registracije plena u francuskom načinu *grand jeu*. Tvrditi da Bach nije volio francuski *grand jeu* bilo bi pogrešno, no iz ove je promjene vidljivo koliko je u ono vrijeme bio važan 16' jezičnjak u manualu i na koji ga je način koristio. Ne zaboravimo pritom da se jezičnjaci u svakakvim registrarskim kombinacijama koriste u interpretaciji koralnih predigara, ali nikako ne ulaze u tipični pleno koji se sastoji od principalnih registrara.

Bachova velika ljubav prema "gudačim" registrima uviđa se u promjeni koju je izvršio na OW, zamjenjujući Gemshorn Violom da Gambom. Ne zaboravimo da na lednom pozitivu imamo još i Salicional 4'. "Na što je Bach mislio kada je izjavio da Gamba i Salicional izvrsno zajedno zvuče? Možda na vezu Gambe i Salicionala s lednog pozitiva ili za registraciju kod dvomanoalnog sviranja: lijeva ruka Gamba 8', desna (Gedackt 8') Salicional 4'? Zapravo svejedno, no važno je da je majstor uživao u tim registrima i da ih je često koristio."¹⁰

Treća promjena tiče se zamjene Quinte 2 2/3'. Nasatom 2 2/3'. Vjerojatno je došao do spoznaje da flautni registri bolje utječu na promjenu boje od principalnih registrara koji su sami po sebi vrlo glasni i s lakoćom prekrivaju zvuk ostalih registrara. Nasat 2 2/3' možemo koristiti u različitim kombinacijama, no najčešće se koristi u kombinaciji s jednim tišim (osamstopnim) registrom, (Viola da Gamba 8' ili Gedackt 8'). Ovakvom se kombinacijom može postići nevjerojatno lijepa boja za solo na jednom manualu uz flautnu pratnju na drugom manualu, a u pedalu bi se u tom slučaju nalazio samo Subbass 16'.

S novim prsnim pozitivom (Brustwerk), za kojega je sam Bach napravio dispoziciju, dobivamo velik broj zvukovnih kombinacija. Najprije, tu je solistički jezičnjak Schelmay 8', bez kojega je nezamisliva interpretacija koralnih melodija, zatim kombinacijom 8' + 2 2/3' + 1 3/5' dobijemo Sesquialteru, pa 8' + 2 2/3' i, na kraju, tu se nalazi i veliki Kornet koji bi činili: 8' (Gedackt) + 4' (Flöte) + 2 2/3' (Quinta) + 2' (Principal) + 1 3/5' (Terza). Ako bolje proučimo dispoziciju orgulja crkve Svetoga Blaža, uvidjet ćemo da svaki manual ima veliki Kornet.

Weimar

Johann Sebastian Bach od srpnja 1708. do studenoga 1714. djelovao je kao dvorski orguljaš i koncertni majstor u Weimaru. Tu su nastala njegova mnogobrojna djela za orgulje. Na žalost, točnih informacija o orguljama na kojima je Bach svirao nemamo. "Instrument je imao intrigantnu i nejasnu povijest. Dvomanualne orgulje za gradsku kapelu sagradio je 1657./58. Ludwig Compenius. U vremenu kada je Bach na njima službovao dva su puta bile dograđivane, i to godine 1708. i negdje između 1712. i 1714. Kada je požar poharao crkvu 1774. godine, orgulje su potpuno uništene. Prije nego što je Bach otišao iz Weimara, one su bile još dvaput prerađivane, i to 1719./20. i 1738."¹¹ Može se vjerovati da je to bio raskošan i velik instrument jer su na njemu nastajala velika djela poput BWV 532, 533, 534, 535, 536, 537, 540, 543, (samo fuga, preludij u Leipzigu) 546, 550, 561, 562, 564. Broj i veličina djela nastalih u weimarskom razdoblju potvrđuju gore navedenu tvrdnju.

Dispozicija koju donosimo potječe iz 1739. godine, a orgulje je sagradio majstor H. Trebs 1739., dakle nakon Bachova odlaska iz Weimara.

<i>Oberclavier (C,D-c³)</i>	<i>Unterclavier (C,D-c³)</i>
1. Quintadena 16'	10. Prinzpal 8'
2. Prinzpal 8'	11. Gedackt 8'
3. Gedackt 8'	12. Viola di Gamba 8'
4. Gemshorn 8'	13. Octav 4'
5. Octav 4'	14. Kleingedackt 4'
6. Quintadena 4'	15. Waldflöte 2'
7. Mixtur IV	16. Sesquialtera IV
8. Cymbel III	17. Trompete 8'
9. Glockenspiel	

Pedal (C,D-e¹)

18. Untersatz 32'
19. Violonbass 16'
20. Subbass 16'
21. Prinzpalbass 8'
22. Posaune 16'
23. Trompete 8'
24. Kornet 4'

Leipzig

Bach je u Leipzigu osim sviranja u crkvi Svetoga Tome imao i pregršt drugih različitih dužnosti. Veza s orguljama bila je izražena ne samo u redovitom sviranju na misnim slavljinama u matičnoj crkvi Sv. Tome, nego i mnogobrojnim koncertima koje je često održavao u obližnjim mjestima. U Leipzigu majstor je svirao i na nešto manje privlačnim orguljama u crkvi Sv. Nikole te na orguljama sveučilišne crkve. Među suvremenicima nije bio cijenjen samo kao vrstan orguljaš, već i kao izvrstan poznavalac povijesti instrumenta te njegovih tehničkih i zvukovnih karakteristika.

Dispozicija orgulja u crkvi Sv. Tome koje je gradio Johann Scheibe (1721.-1723.)

<i>Rückpositiv</i>	<i>Oberwerk</i>
1. Quintadena 8'	13. Quintadena 16'
2. Prinzipal 8'	14. Prinzipal 16'
3. Liblichgedackt 8'	15. Spielpfeife 8'
4. Kleingedackt 4'	16. Prinzipal 8'
5. Spitzflöte 4'	17. Octava 4'
6. Traversa 4'	18. Quinta 3'
7. Violin 2'	19. Superoctava 2'
8. Schallflöte 1'	20. Sesquialtera II
9. Rauschquinte II	21. Mixtur VI-VII-X
10. Mixtur IV	
11. Krumhorn 16'	
12. Trompete 8'	

<i>Brustwerk</i>	<i>Pedal</i>
22. Grossgedackt 8'	31. Subbass 16'
23. Prinzipal 4'	32. Posaune 16'
24. Nachthorn 4'	33. Trompete 8'
25. Nasat 3'	34. Schalmay 4'
26. Gemshorn 2'	35. Kornett 2'
27. Sesquialtera II	
28. Cimbel II	
29. Regal 8'	
30. Geigenregal 4'	

Velike orgulje Johanna Scheibe u crkvi Svetoga Tome u Leipzigu nisu prvi instrument u tom sakralnom prostoru. "Dokumenti o porabi orgulja u toj crkvi sežu još u daleku 1384. godinu. Godine 1489. bile su sagrađene nove orgulje koje su obnovljene 1590. Iste je ponovno 1721.-23. uređivao i dograđivao J. Scheibe".¹² Za Bachova službovanja imale su, kako se i vidi iz priložene dispozicije, tri manuala i pedal na kojima je bilo raspoređeno 35 zvučnih registara. Zanimljiva je pedalna dispozicija koja, osim Subbassa 16', nema ni jednog drugog labijalnog registra. I te orgulje iz Bachova vremena posjeduju veliki i bogat ledni pozitiv s 12 registara svih vrsta.

"Danas se u toj crkvi na koru nalaze pneumatske orgulje W. Sauera iz 1889. godine koje je Karl Stäube dao povećati. Graditelj orgulja A. Schuke iz Potsdama je u istoj crkvi, između 1960. i 1967. godine, u gornjem kraju sjeverne lađe sagradio nove mehaničke orgulje s tri manuala i 47 registara".¹³

Osim na spomenutim instrumentima orguljaš crkve Sv. Tome često je svirao u Leipzigu na velebnom instrumentu sveučilišne crkve Sv. Pavla. Tamo je na raspolaganju imao tromanualne orgulje sa 45 registara. Te se orgulje mogu pohvaliti s nekim vrlo zanimljivim registrima. Naime, one imaju nekoliko tipičnih talijanskih registara: Cornetti, Quintadecima i Decimanona te dva francuska registra: Larigot i Chalumeau.

U crkvi Svetoga Nikole svirao je na orguljama sličnim onima iz crkve Sv. Tome. Bio je to instrument s 36 registara i isto takvim "slabim" pedalom.

Jedan od najvećih instrumenata na kojima je majstor svirao su orgulje crkve Sv. Jakova u Hamburgu koje je 1692. godine sagradio Arpa **Schnitger**. Imale su četiri manuala i pedal na kojima je bilo 60 registara. Svaki manual, kao i pedal, bio je sposoban tvoriti pleno.

"U Händelovu gradu Halleu Bach je zajedno s J. Kuhnauom isprobavao nove orgulje. Bio je to velik instrument sa 65 registara, tri manuala i pedalom kojega je 1716. godine sagradio Christoph Contius. Obojica su dali pozitivan sud o izjednačenosti manuala s obzirom na broj registara, a posebno su pohvalili jak pedal sa dva 32' registra".¹⁴

Majstor je 1746. godine kolaudirao 53-registarske orgulje s tri manuala i pedalom u Naumburgu. Te orgulje imaju velik broj jezičnjaka, među kojima se ističe 32' Pozauna u pedalu.

"S velikim divljenjem govorio je o Silbermannovim orguljama crkve Svete Marije u Dresdenu. Bio je to instrument koji je dovršen 1736. godine, a imao je 47 registara na tri manuala i pedalu. Sam ih je Bach kolaudirao svirajući na njima bez prekida više od dva sata."¹⁵

"Na svoje zadnje koncertno putovanje Bach se uputio 1747. godine k tromanualnim orguljama Joachima Wagnera u Potsdam. Taj je instrument imao 42 registra i majstor je bio izuzetno zadovoljan instrumentom."¹⁶

U životu J. S. Bach je svirao na 50-ak raznih orgulja pomažući ljudima da uzdignu dušu u nebeske visine. Iako svi instrumenti nisu bili u izvrsnom stanju, majstor je iz njih znao izvući ono najbolje, ono što je svakog prisutnog ispunjavalo posebnošću. Kada su mu nakon sviranja prišli i čestitali, on bi im govorio: "Nije potrebno ništa drugo nego samo pritisnuti pravu tipku u pravo vrijeme!".¹⁷ I ovdje se skriva izraz njegova dubokog uvjerenja da Bog ne zahtijeva od nas ništa drugo, nego da mu posvetimo svu svoju pozornost u pravom trenutku...

(Nastavlja se)

BILJEŠKE:

- 1 Bergant, H.: *Ob orguljama*, str. 110, Branko d.o.o., Nova Gorica 1996.
- 2 Bergant, H.: *isto*, str. 111.
- 3 Bergant, H.: *isto*, str. 111.
- 4 Bergant, H.: *isto*, str. 111.
- 5 Bergant, H.: *isto*, str. 112.
- 6 Košir, B.: *Bachove orgle*, str. 67, *Cerkveni glasbenik* br. 4-6, Ljubljana 2000.
- 7 Košir, B.: *isto*, str. 67.
- 8 Košir, B.: *isto*, str. 68.
- 9 Košir, B.: *isto*, str. 69.
- 10 Košir, B.: *isto*, str. 70.
- 11 Košir, B.: *isto*, str. 70.
- 12 Bergant, H.: *isto*, str. 117.
- 13 Bergant, H.: *isto*, str. 118.
- 14 Bergant, H.: *isto*, str. 118.
- 15 Bergant, H.: *isto*, str. 118.
- 16 Bergant, H.: *isto*, str. 118.
- 17 Paule du Bouchet, N.: *Velečastni J. S. Bach: 2*, DZS, Ljubljana, 1997.